

Flavius Aëtius

Snad bychom měli blíže poznat aspoň některé osobnosti pozdní antiky.

První z nich bude státník a vojevůdce Aëtius.

Narodil se kolem r. 390 v Durostoru na dolním Dunaji v provincii Moesia inferior (dnes jde o město Silistra v Bulharsku). Byl tedy zhruba stejně starý jako jeho příští přítel a soupeř Attila. Jeho otec **Gaudentius** byl tehdy velitelem obrany na dolním Dunaji jako magister militum. O něco později velel v západořímské severní Africe, kde se proslavil jako nepřítel polyteismu (včetně ničení chrámů).

O jeho synu Aëtiovi se dovídáme zprávy z řady různých **pramenů**. Mezi nejvýznamnější patří historikové Priskos a Jordanes, Zósimos, Prokopios, Řehoř Tourský, který zachoval část líčení Aëtiova současníka Renata Profutura Frigerida, ve svých básních jej vzpomíná Sidonius Apollinaris, Merobaudes, jenž mu věnoval dva obsáhlé panegyriky, najdeme jej v pozdně římské analistice, kterou Th. Mommsen shrnul do edice *Chronica minora* I a II, církevní historik Filostorgios, raně byzantský kronikář Jóanés z Antiochie, pojednávají o něm některé části díla *Variae* Cassiodora Senatora.

Dochoval se i nápis na bázi jeho zničené sochy, která stála nedaleko fora Romana v atriu Libertatis a zachycuje jeho úřední kariéru i vlastnosti.

Dalším pramenem jsou zákony, které inicioval a které jsou mu adresována (Nov. Val. III.), hovoří o něm církevní legendy (např. o sv. Anianovi). Nepřímo o něm zřejmě hovoří i Salvianův spis *De gubernatione Dei*, apod.

Tradice o něm se udržela i ve středověkých kronikách, kde ovšem bývá už značně zkreslená (mnohdy sotva poznáme jeho jméno).

Zdálo by se, že máme před sebou jednu z nejlépe „zdokumentovaných“ postav pozdní antiky. Přesto se **moderní historikové** často nedokázali shodnout ohledně jeho významu a povahy. Nejasnosti se týkají např. jeho postupu v r. 425, o němž budeme ještě mluvit, nebo tzv. odstoupení části Pannonie Hunům, otázky jeho spolupráce s vysokou senátorskou aristokracií apod.

Nechme nejprve promluvit některé z jeho současníků a skoro současníků:

Sid. Apoll. Carm. VII 359: *Aetium Placidus mactavit semivir amens* (Aëtia zavraždil Placidus /Valentinianus/, tento šílící slaboch).

Marcell. Com. Ad a. 454: *Aetius magna rei publicae Occidentalis salus et regis Attilae terror* (Aëtius, velká spása západořímského státu a postrach krále Attily)... *Cum ipso Hesperium cecidit regnum nec hactenus valuit relevari* (S ním říše západořímská upadla a až dosud se nedokázala pozvednout).

Jord. Get. 176 a 191: *rei publicae singulariter natus a cui tunc innitebatur res publica Hesperia plagae* (narozen k blahu státu) a (o nějž se tehdy opírala římská říše na západě).

Velmi zajímavý je Cassiodorův doporučující dopis, který se týká doporučení nového člena senátu:

„Neboť děd kandidáta v době císaře Valentiniana (III.) chvályhodně zastával funkci tribuna a notaria, úřad, který byl tehdy svěřován vynikajícím mužům, protože, jak je známo, jsou ke sdílení státních tajemství vybíráni jen ti, na nichž bys nenašel poskvrny. Jak se však lidé stejných vlastností mají vždy ve zvyku vyhledávat, spojovalo jej ku prospěchu státu velké přátelství s patriciem Aëtiem. Toho v té době císař pro jeho moudrost a slavné oběti podstoupené pro stát poslouchal ve všem, co mu radil.“

(Aëtius zemřel v r. 454 a tato slova byla pronesena za vlády Theodericha Velikého (493-526).

Úkol:

Napište na několika řádcích, jaký význam byste přisoudili Cassiodorovu svědectví a proč.

Nápis na bázi jeho nedochované sochy je věnován Aëtiovi jakožto: *morum probo, opum refugo, delatorum ut hostium inimicissimo, ultori libertatis, atd.*

Pochází asi z r. 437.

Úkol:

Přeložte uvedenou část nápisu /distanční kolektivní spolupráce není na škodu/.

Když bylo Aëtiovi asi 13 let, stal se rukojmím **u vizigótského krále Alaricha I.**, který si jej velmi oblíbil a kde se mnohé naučil o způsobu života a zvycích i myšlení Gótů. Prodělal tu také rané stadium svého vojenského výcviku.

Poté se stal rukojmím **u Hunů**, s nimiž uzavřel foederátní smlouvu císař Honorius. (Kolem r. 405). Žil na dvoře krále Roase. Nevíme přesně, jak dlouho, ale dost na to, aby se s tímto králem velmi spřátelil a o Hunech se naučil vše potřebné.

V Římě jej prameny znova zachycují až r. 423, kdy byl civilním úředníkem (**cura palatii**).

Úkol:

Co bylo náplní tohoto úřadu?

V r. 423 Honorius zemřel. Na východě říše v té době vládl Theodosius II., jehož říše byla již v této době napadána Huny. Přesto se domníval, že by mohl vládnout i na Západě a neuznal nárok tehdy 4 letého vnuka Theodosia Velikého Valentiniana III. Na Západě se obávali bezvládní nebo slabého Theodosiova zájmu o západní záležitosti, proto pozvedli na trůn dvorského úředníka Johanna.

Po tomto aktu, který Theodosius považoval za uzurpaci, uznal Valentiniana III. (nejprve jen jako Caesara) a chystal se na Západ vyslat vojsko pod velením vojevůdců alanského původu Ardaburia a Aspara.

Aëtius byl vyslán za Dunaj k Hunům, aby přivedl jejich vojenskou pomoc. Dostavil se údajně se 60 tisícovým vojskem, jehož velení mu bylo hunským králem svěřeno.

Úkol:

Historikové se zabývají otázkou, zda se Aëtius dopustil nelegálního činu. Zkuste na ni na několika řádcích odpovědět. Vemte přitom v potaz, že Hunové byli foederáty západořímského státu a na Západě byl Johannes pokládán za císaře řádně zvoleného.

Johannes byl ovšem po Aëtiově příchodu už mrtev. Aëtius se postaral o odsun hunských jednotek zpátky za Dunaj a nová vládkyně, regentka Galla Placidia, matka císaře Valentiniana, mu za to (a pravděpodobně také z obavy z toho, že může sám disponovat značnými hunskými silami) svěřila velení v Gallské praefektuře.

Úkol:

Jak mohl znít jeho titul?

Zde Aëtius úspěšně bojoval proti snahám **vizigótských foederátů** zmocnit se některých bohatých měst, která jim Římany nebyla odstoupena, a proti **středorýnským i Salijským Frankům**. Frankové přitom pronikali hluboko do galského území. R. 431 zcela porazil alamanské Juthungy.

R. 432 se jej však císařovna matka **rozhodla sesadit**. Bylo to právě v roce, kdy opět porazil Franky a uzavřel s nimi mírovou smlouvu, kdy měl funkci *magister militum praesentalis* (od r. 428) a byl též poprvé konsulem. Bála se jeho rostoucího vlivu a eventuální snahy sesadit jejího syna.

Politika Gally Placidie vůči schopným vojenským velitelům spočívala v tom, že se vždy snažila poštvat jednoho proti druhému. V tomto případě vsadila na velitele sedmi západořímských afrických provincií **Bonifatia** proti Aëtiovi. V bitvě u Arimina, kdy využili svých **soukromých družin**, byl Bonifatius raněn a po několika měsících zemřel.

Poprvé v dějinách Říma došlo k válce nikoli o císařskou, ale vysokou velitelskou moc, o funkci prvního z obou *praesentales*.

Aëtius, ohrožený na životě, znova odešel k Hunům a vrátil se s jejich vojenskou pomocí.

Po těchto událostech nastává **vrchol jeho moci**. K hodnosti prvního z *praesentales* získává roku 435 ještě titul **patricia**. Stává se z něho oficiálně druhý muž po císaři. Staral se hlavně o zahraniční politiku říše, finanční záležitosti, některé církevní záležitosti a samozřejmě dál o obranu říše.

Obrana se nyní týkala hlavně Burgundů, vzbouřených vizigótských foederátů a bagaudů. Ve všech těchto případech bylo využito síly spojeneckých Hunů.

Burgundi utrpěli od Hunů zdrcující porážku r. 436. Aëtius pak r. 443 usadil tyto kmeny jako foederáty v údolí řeky Rhodanu (Rhony). Zajistil tím jejich další a velmi úspěšný rozvoj.

Úkol:

Gallie severně od Loiry byla chráněna tzv. laety, jižně od ní Vizigóty, na Loiře usídlil Aëtius také některé Alany a Sasy. Pokuste se z vojenského hlediska posoudit usídlení Burgundů (opět na několika řádcích).

Bagaudi byli sice poraženi, alespoň podle toho, co píše Sidonius Apollinaris, ale stáhli se do Aremoriky, kde v podstatě vytvořili na Římu nezávislý útvar (neodváděli daně).

Úkol:

Identifikujte Aremoriku

Vizigóti byli velmi silní. Jejich povstání trvalo od r. 435 do r. 439. Protože o něm víme především ze zdrojů, které jsou Vizigótům nakloněny, není jasné, zda se zcela vzdali nebo uzavřeli Římany slušně zaplacený mír. V každém případě zůstali foederáty.

V r. 439 zastával Aëtius **II. konsulát**. Již to bylo pro soukromníka neobvyklé.

Úkol:

Kdo nebyl za dominátu pokládán za soukromníka?

40. léta 5. stol. byla pro západořímskou říši **hospodářsky napjatá**. Rostla chudoba státu, státní rozpočet přestával stačit už i na výzbroj a výstroj armády. Je to doba vysávání zákonů, které se snaží zrušit daňová privilegia a omezit zvláště při vymáhání daní státními úředníky.

Významný příslušník senátorského stavu **Petronius Maximus**, který měl také hodnost civilního patricia, inicioval zákon, který měl zrušit nejen všechna privilegia, ale i všechny výjimky z tzv. **sordida munera**.

Úkol:

Vyjmenujte zde aspoň 4 z povinností takto označovaných.

Z provincií byli odvoláni všichni daňová vymahači, zvaní **discussores**, jejichž praktiky při obohacování se na úkor státu, při klamání a mučení daňových poplatníků jsou v novellách císaře Valentiniana III. obšírně popsány. Do čela komise, která měla rozhodovat, kam vymahače poslat a jaké lidi k tomuto úkolu zvolit, byl postaven **Aëtius**. Kromě daňových záležitostí musel řešit např. i nespokojenost collegia řezníků, kterým na jeho zákrok zákon poskytl náhrady za úbytek váhy vepřů, které dodávali do Říma (hnali je pěšky).

R. 446 se **potřetí stal konsulem**. To se nepodařilo za dominátu nikomu, kdo nebyl císař. Téhož roku k němu dorazila žádost obyvatel Britannie, volajících o pomoc proti barbarům (Anglům, Sasům a Jutům), kterou uchoval historik Gildas. Britannie však byla ponechána svému osudu již prakticky od roku 410, veškeré vojsko by se sem muselo přepravit přes moře. Bylo jasné, že této vzdálené zámořské provincie se impérium již vzdalo.

Zcela jiná byla otázka západořímské Afriky, kterou r. 429 napadli **Vandalové**. Až do dobytí Kartága Geiserichem r. 439 se říše s východořímskou pomocí pokoušela Vandaly porazit. Aëtius se v Africe vojensky neangažoval, ale zakročil **diplomatsky**, když král Geiserich získal pro svého syna Hunericha jako nevěstu vizigótskou princeznu a Vandalové s Vizigóty se začali sblížovat. Nabídl Geiserichovi pro jeho syna starší dceru císaře Valentiniana. Vizigótská princezna byla z Kartága vyhnána, a to dokonce zmrzačená. Vandalové a Vizigóti se stali nepřáteli, hrozící koalice byla rozbita.

R. 448 došlo opět k bojům s **Franky**, jimž velel první jménem známý příslušník rodu Merovejců, Chlogio. Aëtius jej porazil a uzavřel s ním foederátní smlouvu.

Podle Aëtiovy konkrétní vojenské a diplomatické činnosti se zdá. Že se snažil udržet římskou hranici na Rýně a na Dunaji. Svědčí o tom jak jeho vojenská tažení, o nichž sám, bez zásahu císaře, rozhodoval, i udržování přátelství s Huny. Kolem poloviny 30. let jim jako římským foederátům odstoupil část **Pannonie I**. Získat území jako byla Britannie nebo i Africa zřejmě považoval za velmi obtížné.

Římské obyvatelstvo přinejmenším pohraničí této provincie již opustilo, opevnění na Dunaji nebyla obnovena, je velmi pravděpodobné, že Hunům pouze potvrdil sídla, která už předtím zaujali. O velkých změnách v severní Pannonii už od 70. nebo 80. let 4. stol. vypovídají archeologické nálezy.

Úkol:

Porovnejte (do 10 až 15 řádků) vojenskou situaci na Západě a na Východě říše.

Ve 40. letech 5. stol. nastoupila do úřadu římského biskupa velmi silná osobnost – **Lev I. Veliký**. Jeho vztah s Aëtiem se nedá z pramenů dobře rekonstruovat. Stovky dopisů Lva Velikého se týkají takřka naprosto **církevních záležitostí**. I do těch však byl Aëtius nucen zasáhnout, když musel v Gallii prosadit papežovo a císařovo přání, aby zde nové biskupy mohl ordinovat pouze papež, nikoli gallský metropolitní biskup.

Marobaudův veršovaný panegyrik na Aëtia hovoří o tom, že byl neustále v činnosti, pokud nevedl války, neusazoval barbary, neuzavíral smlouvy nebo neřešil některé vnitřní záležitosti, objížděl říše,

aby dopředu vyhledával místa vhodná pro boj jízdy, pěchoty nebo vhodné přechody přes řeky, kontroloval stav opevnění apod.

Mezi jeho podřízenými veliteli byly **vynikající osobnosti**, jako Eparchius Avitus, Maiorianus, Rikimer.

Úkol:

Uveďte, čím se tito muži stali.

Merobaudes nezanechal popis Aëtiovy tělesné podoby. Nějakou dobu byl za jeho portrét považován reliéf na slonovinovém konsulárních diptychu, nalezeném v Monze, je to však portrét Stilichona.

Úkol:

Krátce charakterizujte tohoto vojevůdce (Stilichona)

Chceme-li vědět, jak Aëtius vypadal, máme k dispozici jen Řehořem Tourským zachovaný písemný portrét, který však pochází od Aëtiova současníka, galského šlechtice Renata Profutura Frigerida.

„Měl prostřední postavu, mužný vzhled, byl hezky rostlý, takže nebyl ani slabý ani zavalitý, měl bystrou mysl, hbité údy, byl to vynikající jezdec, zkušený lukostřelec, vytrvalý šermíř, muž výborně uzpůsobený pro válku, slavný v uměních míru, nebyla v něm žádná lakota a jen málo chtivosti, byl nadán zdravým rozumem a nedával se špatnými rádci odvést od svého záměru, velmi trpělivě nesl křivdy, pracoval s chutí, byl neohrožený v nebezpečích, výborně snášel hlad, žízeň a bdění.“ (Greg. Tur. HF II 8).

Jméno Flavius by mohlo (ale nemuselo) poukazovat na neobčanský původ. V předváleční německé literatuře se aspoň vždy „radostně“ tvrdilo, že byl Germán.

Úkol:

Uveďte, po kom mají četní Flaviové pozdní antiky své příjmení (hledejte mezi císaři)

Ke konci 40 let se objevily **první třecí plochy mezi Aëtiem a Attilou**. Attila se také začal více vměšovat do záležitostí západořímské říše, žádal titul vrchního velitele v Galské praefektuře, nabízel porážku vrtkavých spojenců Vizigótů.

Úkol:

Uveďte, z jakých diecezí se skládala Galská praefektura.

Historik Priskos z Pania popisuje, jak se r. 449 setkala **na Attilově dvoře** poselstva Východořímanů i Západořímanů. (Priskos, frg. 8). Vědělo se už, že Attila našel „meč boha války“, který mu věští světovládu. Aëtius ostatně asi nemusel čekat až na zprávy poslů. Jedním z Attilových logades a sekretářem pro latinskou korespondenci byl jistý Constantius, kterého mu pro tuto funkci vybral právě Aëtius.

Začal tedy velmi intenzivně shánět **barbarské spojence**, protože jen s tehdejšími římskými silami se Attilovi v žádném případě nemohl postavit. Jist si mohl být s Burgundy, Franky-Salii, částí středorýnských Franků, potřeboval však také Viigóty, nejsilnější z galských foederátů říše.

Úkol:

Charakterizujte postavení spojeneckých barbarů, kterým se říká foederati.

Jak píší především východořímské prameny (Priskos, Jan z Antiochie, ale i latinsky píšící Jordanes), využil Attila okolností, které opět souvisely s politikou císařovny **Gally Placidie**. Sestra císaře Valentiniana III. Honoria se neměla nikdy provdat, aby její děti neohrozily Valentinianovy potomky. otěhotněla se správcem svých statků a byla poslána do Konstantinopole, aby se tam „napravila“ mezi dobrovolně panenskými členkami císařského rodu.

Na konstantinopolský dvůr ustavičně přicházela poselstva od Hunů – Attila také díky darům bojácného císaře Theodosia II. odměňoval své věrné, kteří s poselstvy přicházeli. Podle Priska se Attila díval na císaře východořímské říše jako na svého otroka, protože mu odváděl daně (za mír). Honoria nabídla Attilovi sňatek. Rád přijal a žádal s ní Galskou praefekturu jako věno.

Římané jednoznačně odmítli (dopisy se snaží reprodukovat Jordanes). Attila si ji tedy r. 451 přišel vzít.

Úkol:

Čím se Theodosius II. proslavil v oblasti římského práva?

Do Aëtiovy koalice se přidali i bagaudi v Aremorice. Vizigóti však dlouho váhali, zda se přidat na stranu Římanů nebo Attily, případně zda bránit jen svá sídla jižně od Loiry. Početně slabší Římané museli Attilu v podstatě nechat projít celou severní částí Gallie až k Aurelianu (Orléans).

Úkol:

Jak se nazývala diecéze severně od Loiry a jak jižně od ní?

Zde se Vizigóti k Římanům přidali a římská koalice odrazila Attilu od hradeb města, Pustil se směrem na sever, procházel územími, která předtím sám zpustošil. Římskou armádu zásoboval galský praefekt Tonnantius Ferreolus.

Úkol:

Popište povinnosti praefecta praetorie za domináitu. Měl mít s armádou něco společného?

Snahou Římanů bylo **svést rozhodující bitvu** co nejdříve a Attila se zastavil v rovinách současné Champagne. Pro obrovské množství mužů, jež s sebou vedl i pro jeho početnou jízdu to bylo ideální místo.

Úkol:

Vyložte, proč asi Římané s rozhodujícím střetnutím spěchali.

Bitvu na Catalaunských polích podrobně popsal Priskos, zachoval se nám však jen popis Jordanův. Obsahuje temná místa, ale velmi cenný je např. jeho popis hunského věštění před bojem, svědectví o pohřebních písních u Vizigótů, o tom, že Germáni neměli v této době ještě pocit vzájemné sounáležitosti apod.

Aëtius se dověděl, že alanský král Sangibanus se chystá zradit. Před hlavní bitvou se Římanům s Vizigótům podařilo obsadit jediný pahorek v okolí, což jim přineslo značnou výhodu. Na křídlech bojových sestav obou vojevůdců, z nichž ani jeden nebyl do té chvíle poražen, kdykoli osobně velel, byla umístěna jízda. To bylo velmi tradiční, kryla boky bitevní sestavy.

Attila se svými Huny stál uprostřed, pravé křídlo dal obsadit Ostrogóty, levé směsicí svých dalších poddaných kmenů.

Římané postavili do středu Alany krále Sangibana, na pravé klířlo Vizigóty, na levé Franky, Burgundy a další spojenecké Germány.

Úkol:

Vyložte, proč Římané postavili svůj bitevní šik právě tak. Samozřejmě, můžete se podívat do četných materiálů o bitvě, která byla zařazena mezi 50 nejvýznamnějších bitev v Evropě. Zkuste ale nejprve popřemýšlet sami na základě všeho, co už o pozdní antice a o barbarech víte.

Kvůli tomuto úkolu zde nebudeme průběh bitvy popisovat.

Attila byl donucen ustoupit do svého tábora, obehnaného vozovou hradbou. Připravil si tu hranici z hunských sedel, která mají uvnitř dřevěnou konstrukci, aby se nepřátelé nezmocnili ani jeho mrtvého těla. Na tábor chtěli zaútočit především Vizigóti, aby pomstili smrt svého krále Theodericha II., jenž v bitvě padl, ale také středorýnští Frankové.

Aëtius je však přesvědčil, že bude lépe, vrátí-li se domů. Nejstarší Theoderichův syn Thorismund byl povolán novým králem přímo na bitevním poli a doma v Tolose měl ještě 5 bratrů. Také mladý franský král měl doma soupeře. Měli tedy především zajistit své pozice. Mj. tu Aëtius prokázal vědomost o tom, jaký význam má pro královskou moc u Germánů držení královského pokladu.

Attila mohl ustoupit zpátky za Rýn.

Úkol:

Zamyslete se nad pozdně římskou politikou vůči barbarům a několika řádky vysvětlete, proč asi Aëtius Attilu a část jeho bojovníků ušetřil.

Po vítězství v roce 451 byli okolo říše západořímské jen **poražení barbaři nebo barbaři-spojenci**. Výjimkou byl král Geiserich, jehož však vzniklá situace též donutila k ústupkům africkým Římanům. **Říše byla po delší době bezpečná.**

Na Východě nastoupil r. 450 nový a ráznější císař **Maorianus**. Mezi ním a Aëtiem se začala rozvíjet spolupráce, která mohla vést k vypracování společné doktríny obrany obou částí říše.

Tzv. velké překvapení v roce 452

(text bude pokračovat)

